

Edyta BIARDZKA¹

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji²

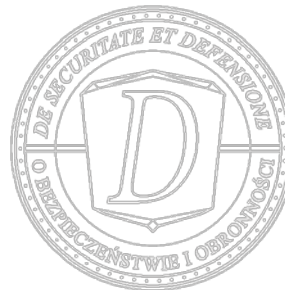
edytabiardzka@gmail.com

Sylwia DANILUK³

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach⁴

Wydział Humanistyczny

sylwia_daniluk@wp.pl

ZJAWISKO TERRORYZMU JAKO ELEMENT KSZTAŁTUJĄCY MIEJSKĄ PRZESTRZEŃ PUBLICZNĄ

ABSTRAKT: Terroryzm zaliczany jest do grupy największych wyzwań o charakterze globalnym. Zagrożenie terrorystyczne znacząco wpływa na funkcjonowanie aparatu państwowego i regulacje prawne, a także powoduje istotne zmiany w sposobach funkcjonowania i kształtowania miast, zwłaszcza tych największych, które w głównej mierze stają się obiektem ataków. Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie związków istniejących pomiędzy współczesną falą międzynarodowego terroryzmu a miejską przestrzenią publiczną. Artykuł przedstawia najważniejsze kwestie związane z charakterystyką współczesnego terroryzmu, jego cele oraz strategię działania. Omówiono również pojęcie terroryzmu z uwzględnieniem jego klasyfikacji. Ukazano wpływ, jaki terroryzm wywiera na kształtowanie współczesnego środowiska zurbanizowanego, jak i całej przestrzeni publicznej. Rozważania oparte są na przykładzie polskiej przestrzeni publicznej oraz możliwości jej dostosowania do realnych zagrożeń terrorystycznych, w świetle obecnie panującej sytuacji na arenie europejskiej.

SŁOWA KLUCZOWE: terroryzm, przestrzeń publiczna, bezpieczeństwo

TERRORISM AS AN ELEMENT URBAN PUBLIC SPACE MAKING

ABSTRACT: Terrorism is classified as one of the biggest global challenges. Terrorism threat significantly affects the state apparatus and the legal regulations. Moreover, it causes substantial

¹ Mgr Edyta Biardzka – doktorantka w Katedrze Zarządzania Publicznego i Prawa Administracyjnego, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

² The John Paul II Catholic University of Lublin, Faculty of Law, Canon Law and Administration.

³ Mgr Sylwia Daniluk – doktorantka w Instytucie Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.

⁴ Siedlce University of Natural Sciences and Humanities, Social Science and Security.

changes in functioning and forming urban space. These kind of changes are especially observed in the largest cities, which are mostly exposed to terrorism attacks. This article is aimed at presenting connection between modern wave of international terrorism and urban public space. The paper presents the most important issues of modern terrorism characteristic, objects and strategies. Also, different concepts of terrorism including its classification have been discussed. The article shows terrorism influence not only on forming of the modern urban environment but also on the whole public space. The considerations are based on Polish public space and its capacity, to take all reasonable steps to fight against real terrorist dangers, in face of the present situation in Europe.

KEYWORDS: terrorism, public space, security

WPROWADZENIE

Zagrozenie terroryzmem jest obecnie jednym z najpoważniejszych zagrożeń zarówno w wymiarze narodowym, jak i międzynarodowym. Społeczność międzynarodowa stara się budować fundamenty ponadnarodowego systemu bezpieczeństwa oraz coraz wyraźniej dostrzega szereg realnych i potencjalnych zagrożeń dla tej konstrukcji. Zagrozenie terrorystyczne nie tylko wpływa na działania aparatu państwowego, regulacje prawne i zachowania społeczne, lecz powoduje istotne zmiany w sposobach funkcjonowania i kształtowania organizmów miejskich, szczególnie tych największych – globalnych metropolii, np. Nowy Jork, Londyn, Paryż, które najczęściej stają się obiektem ataków na Zachodzie. Procesy planowania i realizacji inwestycji budowlanych zwykle są żmudne i czasochłonne, dlatego dopiero teraz dostrzec możemy istotne zmiany, jakie na kształt środowiska zurbanizowanego wywiera wciąż wzrastające zagrozenie terrorystyczne. Problematyka prewencji antyterrorystycznej, w tym przede wszystkim technicznych zabezpieczeń budynków i przestrzeni publicznej, jest zagadnieniem wywołującym spory o charakterze politycznym, społecznym i prawnym. Dotyka bowiem z jednej strony potrzeby zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa publicznego, a z drugiej – konieczności ochrony praw obywatelskich i zagwarantowania obywatelom osobistej wolności. Pojawia się więc wątpliwość – bezpieczeństwo czy wolność obywateli, którzy funkcjonują w sferze przestrzeni publicznej. Konflikt ten dotyczy zagrożeń, mających wpływ na jej funkcjonowanie jako powszechnie dostępnej strefy obywatelskiej aktywności i wolności.

CHARAKTERYSTYKA WSPÓŁCZESNEGO TERRORYZMU

Zjawisko terroryzmu znane jest już od czasów starożytnych. Aby zapewnić bezpieczeństwo miastu przed najeźdźcami i wrogami, budowano różnego rodzaju zabezpieczenia takie jak: fosy, mury obronne czy obwałowania. Warto zaznaczyć, że dawni budowniczowie wykorzystywali do tego celu naturalne ukształtowanie terenu. Fortyfikacje te miały za zadanie powstrzymanie wrogów oraz utrudnienie im ataków. Na przełomie wieków celami ataków terrorystycznych stały się największe skupiska ludności – a więc miasta i metropolie. Obecnie najbardziej narażone na zamachy terrorystyczne są budynki użyteczności publicznej i skupiska ludności, funkcjonujące w miejskiej przestrzeni publicznej. Dlatego też konieczne jest podjęcie

działań mających na celu zabezpieczenie tych obiektów. Istotne jest, aby społeczeństwo zaakceptowało utrudnienia związane z ochroną antyterrorystyczną, które są wprowadzane w celu zminimalizowania ryzyka zaistnienia zamachu⁵.

By móc w pełni zrozumieć problematykę wpływu terroryzmu na współczesną przestrzeń publiczną należy usystematyzować podstawowe pojęcia i zagadnienia dotyczące tej tematyki.

Terroryzm jest to organizowanie zamachów na członków rządu, ludzi związanych z władzą, na przeciwników politycznych, na osoby innej wiary, a także rasy, obcokrajowców lub przypadkowych przechodniów. Działania terrorystyczne to również porywania ludzi, a także samolotów i innych środków komunikacji w celu wywierania wpływu na władze państwa, wywoływanie atmosfery strachu, zamętu, aby uzyskać korzyści dla jakiejś grupy osób lub bez podania jakiegokolwiek przyczyny⁶. Terroryzm, jako forma walki przechodzi obecnie istotną ewolucję. Dawniej ataki skierowane były bezpośrednio przeciwko wrogowi i jego infrastrukturze, teraz zamiarem terrorystów jest eskalacja przemocy, dążenie do maksymalizacji liczby ofiar i wywołania medialnego szoku w skali globalnej. Dla współczesnych terrorystów, najczęściej motywowanych religijnie, przemoc staje się celem samym w sobie, a główną ofiarą jest bezbronna ludność cywilna. Największe przerażenie budzą bezlitosne akty terrorystyczne wymierzone w zatłoczone dworce kolejowe, stacje metra, szkoły czy inne budynki publiczne.

Do obrony przed jednym z podstawowych globalnych zagrożeń, jakim jest terroryzm, angażuje się bezprecedensowe środki militarne i policyjne, prowadzi wyniszczające wojny, poddaje obywateli kontroli i nadzorowi, a także przekształca miasta i ich przestrzeń publiczną. Przestrzenne skutki terroryzmu można obserwować zarówno w strukturze urbanistycznej współczesnych miast, jak i w architekturze najważniejszych w mieście budowli, które są umacniane i fortyfikowane⁷.

Odnosząc się do twierdzenia Jacquesa Herzoga i Pierre de Mauryona, iż terroryzm nie jest iluzją, nie jest też symulacją, a wywiera realny wpływ na miasta i ich mieszkańców⁸, należy podkreślić, że od najdawniejszych czasów jedną z podstawowych funkcji miasta było zapewnienie jego mieszkańcom bezpieczeństwa przed wszelkimi wrogami i najeźdźcami. XXI wiek jest *de facto* wiekiem metropolii i miast globalnych, a zatem są one celem podatnym oraz wrażliwym na atak terrorystyczny, ponieważ:

- grupują najważniejsze funkcje polityczne i gospodarcze – są ośrodkami władzy;
- są głównymi węzłami w globalnej sieci przepływu informacji i kapitałów;
- istnieją w nich budynki i obiekty o charakterze symbolicznym, czyli najbardziej atrakcyjne medialnie cele ataku;

⁵ M. Gajda, *Wpływ terroryzmu na zabezpieczenie budynków użyteczności publicznej*, [w:] *Przestrzeń i Forma* http://www.pif.zut.edu.pl/pif-20_pdf/B-02_PiF20_Gajda.pdf (20.12.2015)

⁶ W. Kopański, *Słownik wydarzeń, pojęć i legend XX wieku*, Warszawa 1999, s. 423.

⁷ A. Jasiński, *Architektura w czasach terroryzmu. Miasto – przestrzeń publiczna – budynek*, Warszawa 2013, s. 9.

⁸ J. Herzog, P. de Meuron, *The Particular and the Generic*, [w:] *The Endless City*, R. Burdett, D. Sudujic, (red.) Londyn, Nowy Jork 2007, s. 324.

- śródmieścia stanowią zgrupowanie wielkiej liczby budynków i ludzi, skoncentrowanych na niewielkiej powierzchni terenu, dlatego też atak na nie skutkuje dużymi stratami ludzkimi i materialnymi przy zaangażowaniu stosunkowo skromnych środków;
- anonimowość, wielokulturowość i wielorasowość mieszkańców metropolii, zapewnia terrorystom ukrycie i swobodę działania;
- sieci transportu, komunikacji i łączności miast są sprawne i wydajne, ułatwiają przygotowanie oraz przeprowadzenie ataku, a także szybką ewakuację sprawców z miejsca zdarzenia;
- przestrzeń publiczna miast, w tym dworce i środki masowego transportu są bardzo trudne do ochrony i zabezpieczenia przed atakiem terrorystycznym;
- ataki na cele cywilne nie wymagają użycia skomplikowanej technologii, a więc mogą być przeprowadzone z użyciem najprostszych środków tj. bomby domowej konstrukcji, łatwo dostępne środki chemiczne bądź biologiczne umożliwiające skażenie powietrza lub wody;
- stała obecność mediów w miastach zapewnia natychmiastowe upowszechnienie informacji, a tym samym osiągnięcie podstawowego celu terroryzmu, jakim jest powszechność przekazu medialnego⁹.

Terrorystyci jako cele swoich zamachów najczęściej wybierają obiekty powszechnie dostępne, których zaatakowanie nie stanowi zagrożenia dla nich samych. Międzynarodowi terroryści szukają miejsc, w których mogą pozostać niezauważeni przez dłuższy czas. Dobór obiektów współczesnych zamachów terrorystycznych już dawno przestał być przypadkowy. Ataki te w zdecydowanej większości skierowane są przeciwko precyzyjnie określonym obiektom dobieranym zgodnie z aktualnie zaplanowanymi i realizowanymi celami ugrupowania terrorystycznego. Wybór obiektu przeznaczonego do wykonania potencjalnego zamachu jest poprzedzony trzema etapami:

- rozpoznaniem takiego obiektu,
- szczegółowym planowaniem ataku,
- przygotowaniem sił i środków niezbędnych do realizacji ataku¹⁰.

Obiekty materialne, które mogą zostać zaatakowane przez terrorystów w miastach i aglomeracjach możemy zaliczyć do kilku grup:

- obiekty związane z administracją państwową i publiczną – budynki rządowe, budynki związane z administracją rządową i publiczną,
- obiekty związane z transportem lotniczym, kolejowym, samochodowym i morskim oraz komunikacją;
- zakłady przemysłowe;
- infrastruktura przemysłowa – elektrownie, gazownie, elektrociepłownie, tamy i budowle hydrotechniczne, zakłady wydobywcze;

⁹ S. Wudarski, *Terroryzm i jego konsekwencje społeczne i polityczne*, [w:] *Oblicza współczesnego terroryzmu*, K. Kowalczyk, W. Wróblewski (red.), Toruń 2006, s. 95-98.

¹⁰ K. Jałoszyński, S. Kulczyński, A. Kanciak, D. Szlachter, *Działalność organizacji terrorystycznych*, [w:] *Współczesne zagrożenia terroryzmem*, K. Jałoszyński (red.), Szczytno 2013, s. 117.

- infrastruktura obronna:
 - a) elementy systemu dowodzenia siłami zbrojnymi, policją i innymi służbami;
 - b) elementy systemu zarządzania kryzysowego państwa: koszary, bazy wojskowe, składnice i magazyny środków i materiałów związanych z obronnością państwa, w tym rezerw państwowych;
- infrastruktura miejska – środki transportu miejskiego, zakłady energetyczne, wodociągowe, handlowe, zbiorowego żywienia, duże obiekty handlowe, obiekty o charakterze religijnym;
- media i telekomunikacja – stacje radiowe i telewizyjne, redakcje środków masowego przekazu;
- imprezy masowe;
- symbole narodowe i religijne – miejsca, budynki lub obiekty ważne dla historii lub kultury narodu, stanowiące jego dziedzictwo narodowe lub kulturowe¹¹.

KLASYFIKACJA TERRORYZMU

Dokonując analizy istoty terroryzmu oraz jego wpływu na bezpieczeństwo państwa, należy poświęcić również uwagę jego odmianom i rodzajom. Powstało wiele klasyfikacji tego zjawiska, między innymi ze względu na czynniki historyczne, religijne, społeczne, ideologiczne, różnice w terytorialnym zakresie działań organizacji, jak również motywację sprawców, ich strategię i taktykę. Precyzując poszczególne jego rodzaje, brano pod uwagę przedmiot działania terrorystów, a także oddziaływanie na obszary funkcjonowania państwa, jak i jego bezpieczeństwo wewnętrzne¹².

Badacze zajmujący się problematyką terroryzmu dokonują jego klasyfikacji na podstawie różnych kryteriów. W literaturze przedmiotu najczęściej wyróżnia się terroryzm polityczny, religijny oraz kryminalny. Kuba Jałoszyński, w publikacji pt. *Współczesny wymiar antyterroryzmu*, wyróżnia z kolei terroryzm separatystyczny, nacjonalistyczny, fundamentalistyczny, religijny, ideologiczny oraz rasistowski¹³.

Istnieje wiele podziałów omawianego zjawiska. W piśmiennictwie spotyka się kryterium podziału terroryzmu ze względu na zasięg terytorialny i personalny, przez co wyróżnia się terroryzm międzynarodowy oraz wewnętrzny. Ze względu na miejsce dokonywania zamachów i związane z tym metody działania wymienia się terroryzm lądowy, powietrzny oraz morski. Ze względu na rodzaj używanej broni wyróżnia się terroryzm nuklearny, konwencjonalny, chemiczny, radiologiczny, bioterroryzm i cyberterroryzm¹⁴.

¹¹ K. Jałoszyński, S. Kulczyński, A. Kanciak, D. Szlachter, *op. cit.*, s. 121-123.

¹² K. Masiul, *Bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej wobec współczesnego zagrożenia terroryzmem*, Szczytno 2014, s. 79.

¹³ K. Jałoszyński, *Współczesny wymiar antyterroryzmu*, Warszawa 2008, s. 36-37.

¹⁴ K. Masiul, *op. cit.*, s. 81, 83.

Innego podziału dokonał Brunon Hołyst, bowiem według zasięgu terytorialnego występowania tego zjawiska. Autor wymienia:

- terroryzm państwowy – organy władzy zastraszają swoich obywateli własną działalnością;
- terroryzm międzynarodowy – działalność grupy terrorystycznej przekracza granice jednego państwa;
- terroryzm separatystyczny – ma na celu doprowadzenie do odłączenia od państwa, przeciwko któremu terroryści podejmują walkę¹⁵.

W kontekście omawianego zagadnienia, istotna jest także klasyfikacja, na którą powołuje się K. Jałoszyński w publikacji pt. *Współczesny wymiar terroryzmu* oraz K. Masiul w książce pt. *Bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej wobec współczesnego zagrożenia terroryzmem*. Uwzględniając kryterium wpływu na bezpieczeństwo państwa wyróżnia się:

- ekoterroryzm – działa w imię populistycznych haseł ratowania Ziemi przed obecnością na jej powierzchni urządzeń i obiektów, mogących stanowić zagrożenie dla środowiska naturalnego. Mowa o elektrowniach nuklearnych, zakładach chemicznych, platformach wydobywczych ropy naftowej, magazynach paliw płynnych, itp.
- piractwo informatyczne (terroryzm informatyczny) – polega na włamywaniu się do komputerowych baz danych, wprowadzaniu do programów komputerowych różnego rodzaju zakłóceń i wirusów mających na celu wywołanie chaosu oraz dezinformację. Taka działalność może skutkować sparaliżowaniem systemów łączności, sieci bankowych czy także systemów obronnych. Ponadto, ta forma terroryzmu może być przyczyną katastrof kolejowych i lotniczych znaczących rozmiarów.
- zdegenerowana partyzantka (pseudopartyzantka) – występuje głównie w krajach tzw. „trzeciego świata”, w których społeczeństwo jest podatne na wszelkiego rodzaju hasła wyzwolenia społecznego i narodowego. Organizacje te działają z grupami przestępczymi lub stanowią ich ramie zbrojne, zajmując się handlem narkotykami, prostytutką, ochroną przywódców organizacji przestępczych oraz handlem „żywym towarem”.
- partyzantka miejska (gangi miejskie) – istnieje w dużych miastach powyżej jednego miliona mieszkańców. We współczesnym świecie takich miast jest 414, z czego 264 znajduje się w krajach „trzeciego świata”, w szczególności azjatyckich, afrykańskich oraz latynoamerykańskich. Gangi te funkcjonują na obszarach miejskich, nad którymi nie ma jakiegokolwiek władzy i kontroli i władza jest bezradna na ich działania¹⁶.
- terroryzm mgławicowy – stanowi nową postać zjawiska terroryzmu. Nie ma wyodrębnionych żadnych form organizacyjnych i hierarchii. Organizacje terrorystyczne tworzą niewielkie, aktywne grupy, o fanatycznym nastawieniu, które tworzone są na potrzeby wykonania konkretnego zadania.

¹⁵ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2007, s. 89.

¹⁶ K. Jałoszyński, *op. cit.*, s. 42-43.

- mafie są to zhierarchizowane i dobrze zorganizowane grupy przestępcze, dysponujące ogromnymi środkami finansowymi, a także licznymi grupami wykonawczymi, wyposażonymi w broń i inne zbrojenia. Do najgroźniejszych mafii należy zaliczyć: włoskie, tureckie, meksykańskie, rosyjskie, japońskie, kolumbijskie oraz chińskie. Zajmują się handlem narkotykami, bronią, organami ludzkimi, prostytutką. Są najbardziej rozwinięte w krajach o niestabilnym układzie społeczno-politycznym.
- terroryzm chaotyczny jest to działalność grup, których członków łączy wspólna religia albo narodowość, bądź oba czynniki jednocześnie. Ta forma terroryzmu występuje głównie w krajach byłej Jugosławii, na Kaukazie i w krajach azjatyckiej części byłego ZSRR. Przystępczość zorganizowana występuje w krajach tj.: Meksyk, Peru, Birma, Turcja, Chiny, Kolumbia. Ta forma terroryzmu dominuje na części terytoriów tych krajów i wprowadza swoje rządy.
- terroryzm religijny zrzesza organizacje działające z pobudek religijnych. Obecnie stanowią one poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli. Przywódcy organizacji określają się mianem „wysłanników Boga”, którzy przemawiają w jego imieniu. Tego typu związki są niebezpieczne, gdyż działają w sposób bezwzględny, z większą determinacją niż przestępcy¹⁷.

Wydaje się, że najpowszechniejsze jest zjawisko terroryzmu motywowanego czynnikami religijnymi oraz politycznymi, które ma największy wpływ na bezpieczeństwo przestrzeni zurbanizowanych. Szczególnie groźnym rodzajem jest jego międzynarodowy wymiar, ponieważ wpływa on na militaryzację przestrzeni miejskich oraz fortyfikację najważniejszych budynków.

ŚRODKI PREWENCJI ANTYTERRORYSTYCZNEJ

Ekspansja terroryzmu jest jednym z wielu zjawisk, w całym łańcuchu zmian i przekształceń o charakterze społecznym, gospodarczym i przestrzennym, będących skutkiem oddziaływania współczesnych procesów modernizacyjnych i globalizacyjnych. W państwach, które są najbardziej narażone na zamachy terrorystyczne, oprócz działań zbrojnych prowadzonych przez ich siły policyjne, służby specjalne i wydzielone jednostki wojskowe, dużą wagę przywiązuje się do innych środków zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa. Prowadzone są różnego rodzaju działania o charakterze defensywnym poprzez odpowiednie metody ochrony przestrzeni publicznej i zabezpieczenia zagrożonych obiektów.

W wyżej wymienionych państwach działania terrorystyczne w znacznym uogólnieniu podzielone są na:

1. działania wywiadowcze:

¹⁷ K. Masiul, *op. cit.*, s. 80-81.

- uzyskiwanie informacji,
- analiza informacji,
- gromadzenie i wykorzystywanie pozyskanych informacji.

2. działania prewencyjne:

- zabezpieczanie obiektów i osób
- działania propagandowe¹⁸.

Na podstawie bogatych doświadczeń wypracowane zostały tam zróżnicowane strategie prewencyjne, zmierzające do ograniczenia ryzyka ataku terrorystycznego i udoskonalone metody zabezpieczeń, które ograniczają jego ewentualne skutki. Zazwyczaj są to kosztowne przedsięwzięcia, ingerujące głęboko w architekturę budynków oraz ogólny charakter przestrzeni publicznej. Kompleksowa ochrona antyterrorystyczna często skutkuje militaryzacją przestrzeni miasta oraz ograniczeniem dostępności do obiektów publicznych. Mieszkańcy miast najbardziej zagrożonych atakiem terrorystycznym poddawani są ciągłej kontroli, a nawet inwigilacji, prowadzonej za pomocą najnowocześniejszych technologii. Negatywnym skutkiem tego typu działań jest ograniczenie praw i wolności jednostki¹⁹.

Problematyka prewencji antyterrorystycznej, w tym przede wszystkim technicznych zabezpieczeń budynków i przestrzeni publicznej, jest zagadnieniem wywołującym spory i konflikty o charakterze politycznym, społecznym i prawnym. Dotyka bowiem z jednej strony potrzeby zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa oraz porządku publicznego²⁰, a z drugiej – konieczności ochrony praw obywatelskich i zagwarantowania obywatelom osobistej wolności. Rodzi się zatem dylemat między zapewnieniem bezpieczeństwa a wolnością w sferze przestrzeni publicznej. Konflikt ten dotyczy zagrożeń wpływających na funkcjonowanie przestrzeni publicznej miasta. W społeczeństwie otwartym istnieje równowaga pomiędzy sferą wolności, a indywidualnym bezpieczeństwem, która najczęściej jest narażona na atak terrorystyczny. Skutki, jakie za sobą przynosi: nadmierna reakcja państwa, ograniczenie praw i swobód obywateli, militaryzacja przestrzeni miasta, fortyfikacja budynków publicznych, krzewienie tzw. „syndromu strachu” są dotkliwszym zagrożeniem dla ustroju państwowego aniżeli sam terroryzm²¹.

Zatem prewencja antyterrorystyczna to nie tylko technologia i technika sama w sobie, ale przede wszystkim wszelkie działania o wymiarze politycznym i społecznym, zmierzające do eliminacji przyczyn i ograniczania skutków terroryzmu tj. zabezpieczenia budynków użyteczności publicznej²².

¹⁸ K. Jałoszyński, S. Kulczyński, *Antyterroryzm – metody i formy walki z zagrożeniami terrorystycznymi*, [w:] K. Jałoszyński (red.), *Zagadnienia fizycznej walki z zagrożeniami terrorystycznymi. Aspekty organizacyjne i prawne*, Warszawa 2010, s. 49.

¹⁹ A. Jasiński, *Architektura...*, *op. cit.*, s. 12.

²⁰ *Vide*: K. Walczuk, *Bezpieczeństwo publiczne – próba definicji*, [w:] M. Karpiuk, K. Walczuk (red.) *Prawo bezpieczeństwa publicznego*, Warszawa 2013, s. 11-23.

²¹ T. Aleksandrowicz, *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2008, s. 141.

²² A. Jasiński, *op. cit.*, s. 13.

POJĘCIE PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

Dotychczas nie została wypracowana jedna wspólna definicja przestrzeni publicznej. Polski ustawodawca podjął próbę scharakteryzowania tej materii. Według art. 2 pkt. 6 *Ustawy z dnia 23 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, obszar przestrzeni publicznej rozumiany jest jako „obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”²³.

Pojęcie przestrzeni publicznej zostało ponadto sprecyzowane w Karcie Przestrzeni Publicznej, która została przyjęta podczas III Kongresu Urbanistyki Polskiej w 2009 r. W myśl jej postanowień „przestrzeń publiczną definiujemy w kategoriach społeczno-ekonomicznych. Rozumiemy ją jako dobro wspólnie użytkowane, celowo kształtowane przez człowieka, zgodnie ze społecznymi zasadami i wartościami – służące zaspokojeniu potrzeb społeczności lokalnych i ponadlokalnych. O publicznym charakterze przestrzeni decyduje zbiorowy sposób jej użytkowania”²⁴.

Z kolei w literaturze dotyczącej przestrzeni publicznej pojawia się wiele jej definicji. Godne uwagi jest pojęcie sformułowane przez Bohdana Jałowickiego. Podkreśla on bowiem, że przestrzenią publiczną jest:

*centrum miasta, jego obszar kulturowy, a więc ulice ze sklepami, place, liczne wydarzenia; grajkowie, żebracy i ludzie manifestujący różnorodne poglądy. Przestrzeń publiczna jest sferą wolności, gdzie każdy mieszkaniec może czuć się swobodnie, generując obrazy i dźwięki; dostarcza bogatej, różnorodnej informacji raz wielu zmysłowych wrażeń. Ulice, place, a także miejskie parki powinny być własnością wszystkich obywateli miasta, a zachowania w tej przestrzeni muszą być swobodne, ograniczone jedynie ogólnymi zasadami współżycia społecznego*²⁵.

Przestrzeń publiczna definiowana jest również jako: „system otwartych, ogólnodostępnych miejsc w obrębie miasta, które – po pierwsze należą do wszystkich, do wspólnoty i są tej wspólnoty przestrzenną obiektywizacją, po drugie, są w szerokim sensie inkluzyjne, po trzecie są zrozumiałe i przejrzyste, po czwarte są bezpieczne”²⁶. Przestrzenie publiczne są to takie miejsca, które należą do miejskich społeczności, gdzie wspólnota ma możliwość spotkania.

²³ *Ustawa z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, Dz.U. z 2015 r. poz. 199 z późn. zm.

²⁴ *Karta Przestrzeni Publicznej adresowana do uczestników III Kongresu Urbanistyki Polskiej ZMP i TUP i innych organizacji dbających o ład przestrzenny w celu propagowania dbałości o przestrzeń publiczną naszych miast, która stanowi ich szczególną wartość, daje świadectwo tożsamości terytorialnej i narodowej oraz gwarantuje podstawy rozwoju zrównoważonego*, http://www.tup.org.pl/download/2009_0906_KartaPrzestrzeniPublicznej.pdf (20.12.2015)

²⁵ B. Jałowicki, *Fragmentacja i prywatyzacja przestrzeni*, [w:] B. Jałowicki, W. Łukowski (red.), *Gettoizacja polskiej przestrzeni miejskiej*, Warszawa 2007, s. 26

²⁶ M. Krajewski, *Co to jest sztuka publiczna?* [w:] *Kultura i Społeczeństwo*, Nr 1/2005, s. 59

Ponadto, mają one demokratyczny charakter oraz są emanacją zasad, którymi kieruje się demokratyczne państwo.

Istotnym stanowiskiem jest także pogląd, że przestrzeń publiczna jest miejscem, w którym koncentrują się działania różnych użytkowników, a więc interakcje międzyosobowe oraz obieg produktów materialnych i niematerialnych. Zatem, stan przestrzeni publicznej ma znaczący wpływ na jakość życia tych, którzy znajdują się w niej oraz z niej korzystają²⁷.

Mając powyższe na uwadze należy stwierdzić, iż przestrzeń publiczna to wszelkie ogólnodostępne obiekty takie jak: biblioteki, parki, place, skwery, targowiska, ulice, itp. Ponadto w skład przestrzeni publicznej wchodzi elementy przyrody, a także budynki użyteczności publicznej: informacyjne, pełniące funkcję kulturową, reklamowe, rekreacyjne, usługowe oraz wypoczynkowe. W celu dalszych rozważań należy podkreślić, że wszystkie wymienione elementy składające się na przestrzeń publiczną muszą zapewniać poczucie bezpieczeństwa zbiorowości, która z nich korzysta.

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA JAKO CEL ATAKÓW TERRORYSTYCZNYCH

Do zagrożeń występujących w przestrzeni publicznej można zaliczyć: przestępczość pospolitą i zagrożenia społeczne – zamieszki i rozruchy oraz terroryzm. Potencjalnym celem ataku terrorystycznego są nie tylko symboliczne budynki, ale i wszystkie miejsca dużych skupisk ludności – place i rynki, stadiony, obiekty infrastruktury transportowej tj. dworce kolejowe czy linie metra.

Proponowane lub stosowane środki ochrony przestrzeni publicznej budzą wiele wątpliwości a czasami wręcz wywołują sprzeciw. Antyterrorystyczne środki planistyczne i techniczne, mające zapewnić bezpieczeństwo miastom i ich mieszkańcom przynoszą w efekcie militaryzację i fortyfikację przestrzeni miejskich, a policyjne metody walki z terroryzmem mogą w pewien sposób naruszać prawa i swobody obywatelskie. Dlatego działania podejmowane w tym zakresie powinny być dostosowane do realnego poziomu zagrożenia, a także być akceptowane przez opinię publiczną. Nadmierne lub nieodpowiednie zabezpieczenia antyterrorystyczne, godzące w istotę przestrzeni zurbanizowanej mogą w rezultacie doprowadzić do większych społecznych, psychologicznych i przestrzennych zniszczeń niż sam terroryzm²⁸.

W świetle ostatnich zamachów terrorystycznych, jakich dokonało Państwo Islamskie we Francji w listopadzie 2015 r. można zauważyć, że infrastruktura krytyczna nie jest w pełni przygotowana na zagrożenia, jakimi są ataki terrorystyczne. Wydarzenia z Paryża zaliczane są do jednych z najbardziej krwawych ataków, jakie zapisały się na kartach historii Europy. Skala tego zjawiska, jak również liczba ofiar pokazuje, że stolica Francji dołączyła do Nowego

²⁷ W. Fehler, *Bezpieczeństwo przestrzeni miejskiej*, [w:] W. Fehler (red.), *Bezpieczeństwo publiczne w przestrzeni miejskiej*, Warszawa 2010, s. 17.

²⁸ A. Jasiński, *Wielkomiejski dylemat – przestrzeń publiczna czy przestrzeń bezpieczna*, [w:] *Przestrzeń i Forma*, http://www.pif.zut.edu.pl/pif-12_pdf/C-05Jasinski.pdf (28. 10. 2015)

Jorku, Londynu i Madrytu, jako dotychczasowych miejsc ataków islamskich terrorystów w XXI w.

To co dotychczas było dla nas nierealne i abstrakcyjne, co mogliśmy poznać jedynie z doniesień mediów chociażby z Bliskiego Wschodu, urzeczywistnia się i rozgrywa się w zachodniej przestrzeni publicznej. Istnieje poważne zagrożenie, że fala terroryzmu uderzy również w polską przestrzeń publiczną. Islamscy terroryści nie działali chaotycznie, wszystko dokładnie przygotowali i niewykluczone, że doskonale znali miejsca, gdzie mogli przeprowadzić te ataki. Znane były im także wszelkiego rodzaju zabezpieczenia przestrzeni, które w chwili ataku okazały się bezskuteczne²⁹.

Należy zatem postawić pytanie, czy Polska jest przygotowana na tego typu ataki? Polska po przystąpieniu do NATO i Unii Europejskiej, uczestniczy we współpracy międzynarodowej. Poprzez przynależność do struktur obronnych i politycznych, można zaobserwować wzrost poczucia bezpieczeństwa dla państwa. Niemniej jednak, Polska może stać się potencjalnym celem zamachu, ponieważ ma znaczący wpływ na arenie międzynarodowej. Nasz kraj podejmuje się organizacji wielu masowych wydarzeń, np. o charakterze sportowym czy artystycznym, które mogą być wykorzystane przez terrorystów. Systemy bezpieczeństwa nie gwarantują skutecznej ochrony przed zamachem, ponieważ Polska nie jest doświadczona w zwalczaniu terroryzmu oraz jest słabiej przygotowana do zidentyfikowania próby ataku czy także powstrzymania jego następstw³⁰.

Jednym z elementów, służących zabezpieczeniu przed atakami terrorystycznymi jest nieustanny monitoring polskiej przestrzeni publicznej. Wzywaniem, jakie stoi przed architektami, jest stworzenie zabezpieczeń, które będą gwarantowały bezpieczeństwo jej odbiorcom. Większość polskich miast, stanowiących przestrzeń publiczną, nie jest przygotowana na potencjalne zagrożenie terrorystyczne. Sferą miasta, najbardziej podatną na tego typu ataki jest niewątpliwie infrastruktura krytyczna: dworce kolejowe, linie metra, szpitale czy budynki będące siedzibami władz państwowych oraz publicznych, ponieważ jest to idealny cel dla terrorystów. Zamachy na takie obiekty spowodują dużą liczbę ofiar zarówno w wyniku paniki tłumu lub eksplozji ładunku wybuchowego.

PODSUMOWANIE

Współczesne społeczeństwa wierzą, że wynalazki, zdobycze nauki i innowacyjne rozwiązania mogą zapewnić im bezpieczeństwo i ochronę przed zagrożeniami, również tymi ze strony struktur terrorystycznych. Należy stwierdzić, że względy bezpieczeństwa nie determinują procesu projektowania obiektów budowlanych, jak również kształtowania przestrzeni publicznej, a więc całej gospodarki przestrzennej. Badania nad technologicznymi zabezpie-

²⁹ J. Raubo, *Przed Francją i całą Europą czas decyzji. Pierwsze wnioski po zamachu terrorystycznym w Paryżu*. <http://www.defence24.pl/272681,przed-francja-i-cala-europa-czas-decyzji-pierwsze-wnioski-po-zamachu-terrorystycznym-w-paryzu/> (20.12.2015)

³⁰ T. Aleksandrowicz, *op. cit.*, s. 158.

zeniami przestrzeni publicznych w Polsce są na etapie początkującym, ponieważ jest to dosyć nowe zagadnienie i pojawia się niewiele prac naukowych z tej dziedziny.

Warto mieć na uwadze, że wdrażanie systemów zabezpieczenia przestrzeni publicznej może pociągnąć za sobą skutki w postaci pewnych ograniczeń dla jej użytkowników, które związane są z ich codziennym funkcjonowaniem. W głównej mierze chodzi o ograniczenia praw i wolności obywatelskich, dostępności do obiektów oraz możliwości organizowania wydarzeń publicznych.

Autorki mają nadzieję, że niniejszy artykuł pozwoli nieco przybliżyć problemy i wyzwania, jakie dla współczesnego społeczeństwa, w zakresie urbanistyki niesie zagrożenie terroryzmem, w tym przede wszystkim kwestie dotyczące zabezpieczenia budynków, przestrzeni publicznej, a więc całych miast przed atakami terrorystycznymi.

BIBLIOGRAFIA

AKTY PRAWNE

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Dz.U. z 2015 r. poz. 199 z późn. zm.

LITERATURA

- Aleksandrowicz Tomasz. 2008. *Terroryzm międzynarodowy*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Fehler Włodzimierz. 2010. *Bezpieczeństwo przestrzeni miejskiej*. W *Bezpieczeństwo publiczne w przestrzeni miejskiej*, Warszawa: Arte, 16-24.
- Gajda Małgorzata. 2013. *Wpływ terroryzmu na zabezpieczenie budynków użyteczności publicznej*. W: www.pif.zut.edu.pl
- Herzog Jacques, de Meuron Pierre. 2007. *The Particular and the Generic*. W *The Endless City*. Londyn – Nowy Jork: Press, 324-335.
- Hołyst Brunon. 2007. *Kryminalistyka*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Jałoszyński Kuba, Kulczyński Stanisław. 2010. *Antyterroryzm – metody i formy walki z zagrożeniami terrorystycznymi*. W *Zagadnienia fizycznej walki z zagrożeniami terrorystycznymi. Aspekty organizacyjne i prawne*. Warszawa: TRIO, 48-59.
- Jałoszyński Kuba, Kulczyński Stanisław, Kanciak Anna, Szlachter Damian. 2013. *Działalność organizacji terrorystycznych*. W: *Współczesne zagrożenia terroryzmem*. Szczytno: Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie. 113-167.
- Jałoszyński Kuba. 2008. *Współczesny wymiar antyterroryzmu*. Warszawa: TRIO.
- Jałowicki Bohdan. 2007. *Fragmentacja i prywatyzacja przestrzeni*. W *Gettoizacja polskiej przestrzeni miejskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 11-28.
- Jasiński Artur. 2013. *Architektura w czasach terroryzmu. Miasto – przestrzeń publiczna – budynek*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Jasiński Artur. 2012. *Wielkomiejski dylemat – przestrzeń publiczna czy przestrzeń bezpieczna*. W www.pif.zut.edu.pl.
- Karta Przestrzeni Publicznej adresowana do uczestników III Kongresu Urbanistyki Polskiej ZMP i TUP i innych organizacji dbających o ład przestrzenny w celu propagowania

dbałości o przestrzeń publiczną naszych miast, która stanowi ich szczególną wartość, daje świadectwo tożsamości terytorialnej i narodowej oraz gwarantuje podstawy rozwoju zrównoważonego. W www.tup.org.pl.

Kopaliński Władysław. 1999. Słownik wydarzeń, pojęć i legend XX wieku. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Krajewski Marek. 2005. „Co to jest sztuka publiczna?”. *Kultura i Społeczeństwo* (1) : 57-79.

Masiul Krzysztof. 2014. Bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej wobec współczesnego zagrożenia terroryzmem. Szczytno: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie.

Raubo Jacek. 2015. Przed Francją i całą Europą czas decyzji. Pierwsze wnioski po zamachu terrorystycznym w Paryżu. W: www.defence24.pl.

Wudarski Szymon. 2006. Terroryzm i jego konsekwencje społeczne i polityczne. W *Oblicza współczesnego terroryzmu*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 95-103.

Walczuk Konrad. 2013. Bezpieczeństwo publiczne – próba definicji. W *Prawo bezpieczeństwa publicznego*. Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie, 11-23.